

16. YÜZYILDA KORKUNÇ İVAN'IN RUS TARİHİNDEKİ ROLÜ ÜZERİNE

THE ROLE OF 'IVAN THE TERRIBLE' IN THE 16TH CENTURY OF RUSSIAN HISTORY

РОЛЬ «ИВАНА ГРОЗНОГО» В XVI ВЕКЕ РОССИЙСКОГО ИСТОРИИ

Muhammed TAŞKESENİĞİL *

ÖZ

Rus çarı IV. İvan, on altı yaşında tahta geçmiş ve ilk defa çar unvanını kullanan kişi olmuştur. Rusya İmparatorluğunun temellerini atan kişi olarak tarihe geçmiştir. Saltanatı sırasında insanların can ve mal güvenliğini önemsememiş ve oldukça zalim davranmış bu yüzden "Korkunç İvan" olarak adlandırılmıştır. Kararlı, etkileyici ve acımasız bir portre çizen İvan, büyük hırsları olan ve intikam duygusu oldukça yüksek bir Rus lideriydi. Düşmanları arasında korku salan, gözü kara bir kişiliğe sahip olan IV. İvan, bu yüzden kendine ihanet ettiği gerekçesiyle 1582 yılında oğlunu öldürmüştür. İvan, acımasız ve paranoyak bir karaktere sahipti, ancak bunun yanı sıra başarılı bir devlet adamıydı. Aktif bir iç ve dış politika yürütmüş merkezi devlet yapısını güçlendirmiştir. *Streletskiye voiska* adında bir ordu birliği kurmuş, kilise ve din sorunlarına büyük önem vermiştir. İvan'ın hükümdarlığı sırasında Kazan ve Astrahan topraklarına girilmiş, Batı Sibirya toprakları genişletilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Korkunç İvan, Rus Çarlığı, Kazan ve Astrahan Hanlıkları, Opriçnina

ABSTRACT

Russian Tsczar IV. Ivan, came to throne when he was sixteen years old and was the first to use the Tsczar title. He is known in history as the founder of the Russian Empire. He did not care about the safety of people's life or property during his reign and was very cruel, so he was called " Ivan the Terrible ". Ivan, who had a striking, impressive and brutal portrait, was a Russian leader with great ambitions and a sense of revenge. Having a formidable personality among his enemies, IV. Ivan, killed his son in 1582 on the grounds that he had betrayed himself. Ivan had a brutal and paranoid character, but he was a successful statesman. He carried out an active domestic and foreign policy and strengthened the centralized state structure.

* Arş. Gör. Kafkas Üniversitesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Rus Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı taskesenly25@mail.ru
10.17498/kdeniz.335524

He founded an army union called "Streletskiye Voiska", attaching great importance to the problems of church and religion. During the reign of Ivan, the territory of Kazan and Astrakhan were invaded and the territory of Western Siberia was expanded.

Key Words: Ivan the Terrible, Kazan and Astrakhan, Russian Empire, Оприçнина

АННОТАЦИЯ

Русский царь IV. Иван, пришел на престол в шестнадцатилетнем возрасте и был первым который использовал титул царя. Он вошел в историю как основатель Российской империи. Он не заботился о безопасности жизни и имущества людей во время его правления и был очень жестоким, поэтому его называли «Иван Грозный». Иван, который рисует поразительный, впечатляющий и жестокий портрет, был российским лидером с большими амбициями и чувством мести. Имея страшную личность среди своих врагов, IV. Иван, поэтому убил своего сына в 1582 году на том основании, что он предал себе. У Ивана был жестокий и параноидальный характер, но он был успешным государственным деятелем. Он проводил активную внутреннюю и внешнюю политику и укреплял централизованную государственную структуру. Он основал армейский союз под названием «Стрелецкие Войски», придавая большое значение проблемам церкви и религии. Во время царствования Ивана были введены на территорию Казани и Астрахани, а территория Западной Сибири была расширена.

Ключевые слова: Иван Грозный, Казань и Астрахань, Российская империя, Опричина

Giriş

Moskova knezi III. Vasili 1533 yılında ölünce geride iki oğlu ile eşi Elena'yı (Yelena) bırakmıştır. Tahtın sahibi büyük oğlu henüz üç yaşında olduğu için annesi yönetimde söz sahibi olmuştur. Dirayetli bir kadın olan Elena zamanla sevgilisi olan knez İvan Feodoroviç Ovçina-Pelepnev'in etkisinde kalmış ve kendisi için tehlikeli olabilecek herkesi ortadan kaldırmıştır. Bu durumdan memnun olmayan boyarlar¹ sonunda 1538'de önce Elena'yı zehirlenip öldürmüşler sonra da sevgilisini ortadan kaldırmışlardır. Böylece İvan ve kardeşi öksüz kalmıştır. O sırada daha 8 yaşlarında olan İvan, bu durumdan çok etkilenmiş, yaşadıkları yetişmesine ve karakterine büyük bir tesir yapmıştır. O güne kadar knezlerin ölümünden sonra çocukları küçük olduğu için metropolit² ve boyarlar idareyi ele almışlardı ama şimdi durum değişmiş ve bunlar bütün idareyi ele geçirmişler ve

¹ Rusça Боярин Slav ülkelerinde toplumda ve devlet yönetiminde yüksek zümre.

² Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebinde, patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerinde en yetkili makamda bulunan din adamı.

sadece özel törenlerde İvan'a önem vermişlerdir. Bu boyarlar arasında özellikle Rurik'in soyundan gelen Şuyskiler ilk sırada gelmişlerdir. İvan ve kardeşi Yuri'nin ne eğitimi ile ne de ihtiyaçları ile ilgilenmişlerdir. Hatta onlara karşı herhangi bir saygı da duymamışlardır. Bütün bu yapılanları küçük yaşına rağmen İvan hafızasına kaydetmiş ve intikam hırsıyla büyümüştür. O aynı zamanda gerçek bir knez ve müstakbel bir hükümdar olduğunu hissetmiş ve kendisine karşı yapılan haksızlıkları hiç unutmamıştır. Bakımsız, hamisiz³ ve kimsesiz olduğu içinde doğal olarak korkak, çekingen, ketum⁴ ve kindar bir kişiliğe sahip olmuştur. (Kurat,2014:159-160) İvan'ın küçük yaşlardan itibaren oynadığı oyunlarda kan dökmekten ve başkalarının ıstırabından çok zevk aldığı bilinmektedir. Kedi ve köpek yavrularına türlü eziyetler yaparak işkence ile öldürmekten çok hoşlanmıştı. Büyüdüğünde de insanların üzerine köpekleri salıvermekten ve can havli ile koşan insanların kaçışmalarından büyük zevk almıştır. İvan'ın küçük yaştan beri kitap okumaya çok meraklı olduğu bilinmektedir. Tarihi ve dini pek çok kitap okumuştur ki bu açıdan kendi döneminin en çok okumuş Ruslarından biri olarak kabul edilmiştir. Onun bu kadar çok okumasına o sıralarda metropolit olan *Makari'nin* etkisi büyük olmuştur. Okuduğu din kitapları sayesinde kendisinde yeni bir fikir oluşmuştur ki bu da hükümdarlığının tanrı tarafından verilmiş olmasıdır. Buna bir de Moskova'nın Üçüncü Roma olduğu fikri eklenince İvan, Tanrının inayeti ile Moskova tahtına seçilmiş olduğunu düşünmüştür. Nitekim onun yetim ve öksüz büyümesi, boyarların birbirleri ile mücadeleleri, çok okuması erkenden olgunlaşmasına sebep olmuştur. Bu yüzdendir ki daha 13 yaşında iken hükümdarlık hakkını istemiş ve Şuyskiy ailesinden birini av köpeklerine parçalamıştır. Bundan sonra avcılığa ve eğlencelere merak sarmış, ahlâken de gittikçe bozulmuştur.

İvan 16 yaşını bitirince metropolit ve boyarlara evlenmek ve “*çarlık tacını*” giymek istediğini belirtmiş, onlarda bu teklife hiç ses çıkartmayarak onaylamışlardır. Moskova'nın eski ailelerinden Fedor Koşka'lardan, Roman Yuriyev'in kızı Anastasya ile evlenmiştir. Evlenmeden önce Uspenski Katedralinde tahta çıkış töreni yapılmış ve böylece Rus tarihinde ilk defa bir Moskova knezi “Çar” unvanını almıştır. Bundan sonra IV. İvan Moskova çarı sıfatıyla hâkimiyet sürmeğe başlamıştır.

1.İvan'ın İlk Rus Çarı Olması ve Ülkeyi Yönetmesi

İvan Çar unvanını benimsedikten sonra devlet işlerini kendisi devralmış. O tahta çıktığı sıralarda Moskova'da müthiş yangınlar olmuş, Kremlin de dâhil birçok yer yanıp kül olurken bu yangınlarda 1700 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu felaketi *Silvester* adındaki bir papaz şu şekilde yorumlamıştır: “Bütün bu felaketler çar tarafından işlenen günahların cezasıdır.” (Kurat, 2014: 161) Bu yorum İvan'ı çok etkilemiş, hemen papazın Kremlin'e getirilmesini istemiş ve gözyaşları içerisinde tövbe ederek bundan sonra halkın ihtiyaçlarını gözeteceğine dair kendi kendine söz

³ Koruyup kollayanı olmayan kimse.

⁴ Sır saklamasını bilen, sır saklayan, sıkı ağızlı.

vermiştir. O dönemde öteden beri devlet işleriyle ilgilenen bir “*Boyarlar Meclisi*” zaten vardı. İvan bu meclisi devam ettirmiş, ancak bununla da yetinmeyerek başka bir heyet daha oluşturmuş ve bu heyete kendi yakınlarını almıştır. Bu kişiler: Papaz Silvester, Aleksey Adaşev ve Andrey Kurbski’dir. “*İzbrannaya Rada: Mümtaz Heyet*” adı verilen heyetteki bu üç kişi genç çarı etkileri altına almışlar ve devlet işlerinde büyük bir rol oynamaya başlamışlardır. IV. İvan devri (1533-1584.) Rusya tarihinde özel bir dönemdir. Bu dönemde boyarlarla yapılan mücadelenin bir sonucu olarak merkezi hükümetin güçlendirilmesi söz konusu olmuştur. İvan IV tahta geçtiğinde henüz üç yaşındaydı. Bu, boyarların küçük hükümdarlar için iktidar mücadelesi başlatmasına neden olmuştur. 1547’de belli bir olgunluk çağına giren İvan IV, taç giyme töreni düzenlemiş ve resmi olarak Çar unvanı almıştır. Bu unvanı alan İvan’ın otoritesi daha da yükselmiştir çünkü bu unvan imparator unvanına eşdeğerdi. (Богородская, 2012: 20) Bu dönemde merkezi hükümeti güçlendirmek için bir dizi reform gerçekleştirilmiştir. 1549’da, ilk *Zemsky Sobor* oluşturulmuştur. Bu bir meclisti ve bu meclis toplumun çeşitli kesimlerinden, sivil ve ruhani büyüklerden ve Rus topraklarının çeşitli temsilcilerinden oluşan bireylerden meydana geliyordu. Bu mecliste Rusya’da yürürlükte olan devlet ve kilise kanunları ve nizamları üzerine konuşmalar yapılırdı. III. İvan zamanında bir kanunname daha önce çıkarılmıştı. IV. İvan döneminde ise daha sonraki kanunlar da bir araya getirilerek yeni bir kanunname yapıldı ve buna ‘*Çar Kanunnamesi*’ adı verildi. (Kurat, 2014:162) Toplantıya çağrılan ruhani temsilciler, kilisede bir müddetten beri görülen bozuklukları düzeltmek amacıyla, 100 maddelik yeni bir nizamname hazırladılar. 1551 de kabul edilen bu kilise kanunu, içerdiği maddelerin sayısına göre, ‘*Stoglav*’ (100 madde) adını almış ve yürürlüğe girmiştir.

2.İvan’ın Merkezi Devlet Yapısını Güçlendirmesi İç ve Dış Politikaları

İvan IV’ ün 1547’de kendisini çar ilan etmesiyle birlikte Moskova Prenslığı, tarih sahnesinde yerini Rus Çarlığı’na bırakmış ve bu dönemde çarın otoritesi giderek artmıştır. İvan, askeriye yenilemiş, idari teşkilatı yeni baştan organize etmiştir. Korkunç (groznyi) lakabıyla da anılan İvan, ülkeyi çara ait bölgeler (*opriçnina*) ve halka ait bölgeler olmak üzere ikiye ayırmış ve kendi mülkü olarak gördüğü alanlarda boyarlara, tacirlere ve halka savaş açmış. Heinrich Von Staden, IV. İvan’ın *Opriçnina* teşkilatını notlarında ayrıntılı şekilde aktarmıştır. Bu teşkilat, IV. İvan’ın meclisi ve ordusu için gerekli geliri garantilemek için ülkenin bir bölümünü kendi toprağı haline getirdiği bir sistemdi. Çar IV. İvan merkezi otoriteyi tesis etmek için yüksek aristokrasi zümresi Boyarları ortadan kaldırmayı kendisine amaç edinmiştir. Bunun için geniş kapsamlı bir sistem kurulmuş ve ülke yönetimi *Opriçnina* ve *Zemşçina* olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. (Staden 2016: 254-255) *Opriçnina* doğrudan Çar’a bağlı ve devlet otoritesini bozmak isteyenleri temizlemekle görevlendirilmiş kişilerden oluşmaktadır. Çar’ın masraflarını karşılamak amacıyla belli şehirleri, kasabaları içine alan devlet içinde devlet yapılanmasıdır. *Zemşçina* olarak adlandırılan diğer yapılanma ise *Opriçnina* dışında kalan ve Moskova yönetimine bağlı kısımları oluşturmaktadır.

İvan Opriçnina'yı kurunca faaliyete geçti. Opriçnina'dan maksadı 'hainleri ortadan kaldırmak' olduğunu daha önce söylemiştik. Çarın nazarında 'hain'ler ise yüksek aristokrasi, boyarlar zümresi idi. Kurat'a göre boyarlar, Çarın serbestçe hakimiyet sürmesine engel teşkil ediyorlar ve Çarın arzu ettiği gibi hareket etmiyorlardı. Bu zümreyi ortadan kaldırmak için İvan, '**Opriçnikler**' vasıtasıyla terör estirmeye başlamış, boyarlar ve boyar olmayanlara karşı acımasızca muamele etmiştir. (Kurat, 2014:166) Bunların ellerinden malikâneleri alınmış, ya işkenceyle öldürülmeye ya da sürgün edilmeye başlanmışlardır. İvan döneminde Rusya'da tam bir terör rejimi kurulmuş, boyarların yanı sıra ruhaniler, orta halliler ve hatta halk arasından birçok kimse bu teröre maruz kalmıştır. Kurat adı geçen eserinde: Çar İvan'ın Novgorod halkının kendisine ihanet ettiğine hükmettiğine ve Novgorod'a karşı bir sefer düzenlediğinden bahsetmiştir. Bu sefer esnasında Rus tarihçilerine göre erkek, kadın, çocuk demeden herkesin vahşice katledildiğini ve işkenceye tabi tutulduğunu belirtmiştir.

Yarı deli ve sadist bir kişiliğe sahip olan İvan'ın bu kanlı rejimi tam yirmi yıl sürmüştür. Opriçnina 1572 yılında kaldırılır gibi oldu ise de, Çarın terörü devam etmiştir. Her tarafa korku salan 'opriçnikler' uzun yıllar Rus halkına zulmetmiş ve yıllarca dehşet saçmışlardır. İvan'ın bu terör rejimi sonrasında yüksek aristokrat zümresinin büyük bir kısmı imha edilmiş, halkı azalmış, öyle ki ekin ekecek ve askerlik yapacak kimse kalmamıştır. Durum böyle olunca Rusya'nın ekonomik ve askeri durumu zayıflamış ve Livonya savaşı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İvan Rus hükümdarları arasında en 'korkunç' olanıdır. 1582'de küçük bir itiraza tahamül edemeyerek, büyük oğlu İvan'a elindeki asa ile şakağına vurmuş ve oğlunu öldürmüştür.

Ivan, acımasız ve paronayak bir karaktere sahipti, ancak bunun yanı sıra bir de iyi bir devlet adamı vasıflarına sahipti. Aktif bir iç ve dış politika yürütmüş merkezi devlet yapısını güçlendirmiştir. **Streletskiye voiska** adında bir ordu birliği kurmuş, kilise ve din sorunlarına büyük önem vermiştir. (Богородская, 2012:20) İvanın hükümdarlığı sırasında Kazan ve Astrahan topraklarına girilmiş, Batı Sibirya toprakları genişletilmiştir. Baltık Denizine bir çıkarma yapmak istemiş ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış. (De Madariaga, 2005:81) İvan, 1549'da döneminin başındaki karmaşanın ardından hem ahlaki hem de kurumsal anlamda yeni bir başlangıç yapmak için **Uzlaşma Konseyi** adı verilen bir meclisi topladı. Açılışını St. Sergius Manastırı'na yalın ayak 61 km süren bir pişmanlık yürüyüşüyle yaptı. Böylece Tanrı'yla barışmış bir halde, bir yandan kendi günahlarını itiraf etti ve genel bir bağışlanma için yalvardı; bir yandan da sadakatsiz ve hırslı tavırlarından dolayı boyarlara sert çıktı. Bu yönetimini, dini ve Tanrı korkusunun olduğu bir zemine oturtmak için gösterdiği, Makari'nin tarzında bir çabaydı. İvan, daha sonraki birkaç olayda, mesela 1566'da Livonya ile savaşa devam edip edilmeyeceği veya edilecekse nasıl finanse edileceği gibi konularda yerel elitlere danıştı. (Hosking, 2006:163) İvan, boyarlar konseyini aşağı sınıflardan bizzat kendisinin seçtiği ve bugün tam kavramsal bir karşılığı olmasa da tarihçilerin **Seçilmiş Konsey** adını verdikleri kurumu oluşturan kişilerle takviye etti. Ayrıca,

devletin sürekli memuriyetlerini genişleterek ve pekiştirerek merkezi idarenin daha tatmin edici biçimde yürütülmesini sağlamaya çalıştı. Pratik anlamda İvan için ordu da çok önemliydi. Onun, birkaç sınırdaki çıkabilecek acil durumlarla baş edebilecek kadar geniş, iyi donatılmış ve harekete hazır olması gerekiyordu.

İvan, hizmetindeki bazı kişilere Moskova'ya yaklaşık 75 km uzaklıkta bulunan alan içinden, geniş topraklar bağışlayarak, 1000 kişilik bir elit süvari birliği oluşturdu. İvan, bu yeni binlerine yetecek kadar toprak sağlamak *Stoglav Konsili'nde* kilise topraklarını devletleştirmeyi gündeme getirdi. Ayrıca boyar toprakları üzerindeki öncelikli hakkını temin etmek için 1551 ve 1562'de *voçinikinin* topraklarını istedikleri gibi kullanma yetkilerini azalttı. Topraklarını resmi izin olmaksızın satmalarını veya miras bırakmalarını yasakladı ve onları ailelerindeki kadın mirasçılara bırakmalarını güçleştirdi. (Hosking, 2006:165)

İvan, keskin biçimde bölünmüş bir kişiliğe sahipti ve bu sadece psikolojik yapısından kaynaklanmıyordu. Ülkesindeki farklılıklara, topraklarının son derece büyük genişliğine ve Rusya'nın yerine getirdiğini iddia ettiği büyük tarihi misyonuna yetecek hâkimiyeti için yeni bir temel bulmaya çalışıyordu. O, ülkesini Tanrı'nın kanunlarına uygun biçimde yönetmek istedi; aynı zamanda prenslerin özel bir muafiyete sahip olması gerektiğine inandı. Fakat boyarların derece ve üstünlük konusundaki duyarlılıklarına ve kaprislerine boyun eğmek zorunda kalmaksızın büyük ordular yaratmak için mutlak bir güce sahip olması gerektiği konusunda kararlıydı. Yoğun dindarlığı ve Tanrı'nın kendisine tayin ettiğine inandığı göreve adanmışlığı, yerini zaman zaman garip bir şehvet düşkünlüğüne, sadizme ve bazen de sanki çarlar taşıdıkları yükten dolayı affedilmeyi diğer insanlardan daha çok hak ediyormuş gibi gurur duyduğu sefahate bıraktı. Bu iç karmaşanın temelinde; Üçüncü Roma, step hanlığı ve Avrupa gücü olma isteği ve dindar Tanrı korkusu taşıyan Bizans lideri, atlı göçebe savaşçısı ve rasyonel, acımasız Rönesans prensi arasında üçe bölünmüşlük vardı. (Hosking, 2006:181) İvan dönemi, bir bütün olarak, kuzeydoğu Avrupa'nın zayıf ve nankör topraklarında evrensel bir imparatorluk yaratma çabasının paradokslarının dramatik ve korkunç biçimde ortaya çıktığı bir dönemdi. Askeri anlamda Moskova, büyük bir güç haline geldi. Ekonomik anlamda da zengin nüfus ve toprak kaynaklarından dolayı çok fazla şey vaat eden bir konumdaydı. Fakat teknolojisi hala bu kaynakları seferber edemeyecek kadar ilkelidi. Ayrıca, Rusya'nın miras olarak devraldığı sosyal yapısının bölünebilir, sınırlı ve babadan oğula geçen doğası, gerektiğinde birleşik bir cephe yaratmayı zorlaştırmaktaydı. Bu engeller düşünüldüğünde, İvan'ın oldukça başarılı olduğu söylenebilir fakat hem kendisi hem de bahtsız halkının başarı için feda ettiği insan sayısı, başarının kendisinden çok daha fazlaydı.

İvan'ın küçük yaşta maruz kaldığı şartların tesiriyle, gayet vehimli, herkesten şüphe etmesi adeta bir hastalık haline gelmiş. Çok kitap okuduğu, bazı dini parçaları ezberden bildiği, dini tartışmalara karışmaktan hoşlandığı biliniyor. Knez Kurbski'ye yazdığı mektupları ve dini konular kaleme aldığı bazı parçalar, İvan'ın yaşadığı devrin ileri gelen yazarlarından biri olduğunu gösterir. Çar İvan, yaşlı ilerledikçe tabiatındaki bütün fena karakterlerini meydana koymuştu; kan dökmek,

başkalarına eziyet çektirmek, kadınlarla düşüp kalkmak hususunda hudut tanımamak, başlıca vasıfları olmuştur. Onun ruh hastalığına müptela olduğu bile iddia edilmektedir. Küçük yaştan beri okuduğu kitapların etkileri ve metropolit Makari'nin telkinleri neticesinde kendisinde hükümlanlık telakkisi bir hastalık mahiyetini almıştı. Kendini Çar ilan ettikten sonra, hükümlanlık haklarının Tanrıdan gelmiş olduğuna inanarak, “Çarlığına” mani olduklarını zannettiği boyarları “hainler” diye öldürmeye başlamış ve Rusya’da yirmi yıl süren şiddetli bir terör rejimi yaşatmak şartıyla Rus tarihinin en tanınmış zalim, müstebit (baskıcı) hükümdarı olarak nam kazanmıştır (Kurat, 2014: 187-188).

3. İvan'ın İzlediği Fetih Politikası

IV. İvan, tahta geçer geçmez hemen ertesi sene Kazan’a karşı bir sefer düzenlemiş, fakat bir şey elde edemeden geri dönmüştür. 1550 de Ruslar ikinci defa sefer düzenlemişler ancak yine bir netice elde edememişler. İvan, Kazan’ı muhakkak surette ele geçirmeye karar verdiğinden Kazan’dan 60 km yukarıda Züye ırmağının Volga’ya döküldüğü yerde züye kulesini inşa ettirmiş. (1551) Buraya malzeme sevk edilmiş ve ertesi sene Çar İvan 150.000 kişilik bir orduyla ve güçlü toplarla Kazan üzerine dördüncü seferini düzenlemiştir. Kazan şehri, bu dönem için kuvvetli bir kaledir. Şehirde kuşatma için 30.000 kadar asker varmış. 20 Ağustos tarihinde şehir her taraftan kuşatılmıştır. Ruslar defalarca saldırı teşebbüsünde bulundularsa da her seferinde püskürtülmüşlerdir. Bu sefer, Rus ordusunda hizmet eden İskoçyalı mühendis Butler, Kazan’ın surları ve yolları altına fiçı ile barut koydurmuş ve surlar havaya uçurulmuştur. Ancak bundan sonra Ruslar şehre girmeyi başarmış, çetin ve zor bir savaştan sonra Kazan’ı ele geçirmişler. Kazan hanı Yadigar, Ruslara teslim edilmiş ve Kazan hanlığı kesin olarak 2 Ekim 1552 günü Rusların eline geçmiş ve buradaki Türk hakimiyeti sona ermiştir. Rusların Kazan’ı ele geçmesiyle, Rusya tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.

İvan, Kazan Hanlığını aldıktan sonra İdil’in aşağısında bulunan Astrahan (Ejderhan, As-Tarhan) Hanlığını ele geçirmek için hazırlıklara başlamıştır. Bu sırada bu Türk devleti, iç karışıklıklar, taht kavgaları yüzünden kendini müdafaa edecek bir durumda değildir. Ruslar çok az bir kuvvetle İdil boyuna inmiş ve 1556 yılı sonu veya 1557 yılı başlarında Astrahan yani Hacitarhan şehrini ele geçirmişlerdir. Böylece Ruslar Altın Orda devletinin bir bakiyesini daha elde etmiş oldular. Ayrıca dünya ticaretinin en işlek yollarından biri olan İdil nehri de Türklerden Ruslara geçmiş oldu.

Hacitarhan şehrinin ele geçirilmesi, Hazar Denzine yakın coğrafyada Rus nüfusunun hızla artmasını sağlamıştır. Bu sırada Rus ilerleyişi kuzey Kafkasya’ya doğru da yayılmaya başlamıştır. Çerkesler, Gürcüler ve Türk boyları arasında Rus nüfuzu kendini hissettirmeye başlamıştır ki Kafkasya’daki ilk Rus tesiri 1552 yılında görülmektedir. Bu yıl iki Çerkez beyi Moskova’ya gelerek Çar İvan’dan kendilerini himaye etmesini istemişlerdir. 1555 yılında da Çeçenler gelerek Rusya’nın himayesini istemişlerdir. Bunlar, Kırım ve Osmanlı baskısından kurtulmak istediklerini söylemişlerdir. Rusya, Osmanlı devleti ile iyi geçinmek

istediği için ona karşı bir şey yapamayacağını ancak; Kırım Tatarlarına karşı koruyabileceğini söylemiştir. Moskova'ya gelenlerden bazıları Ortodoksluğu kabul etmişlerdir. Bundan sonra Ruslar, kuzey Kafkasya'da harekete geçerek Terek Nehrine kadar ilerleyip, Çerkez arazisinde bazı müstahkem karakollar kurmaya başlamışlar ve böylece ilk defa Osmanlı devletinin nüfuz sahasına yaklaşmışlardır (Kurat, 2014:170).

Moskova, işgal ettiği yerleri elde tutabilmek için gerekli her türlü tedbiri almaktan çekinmemiştir. Bu tedbirler arasında önce kendisine karşı gelecek unsurları başka yerlere göç ettirmek gelmiştir. Daha sonra çeşitli bölgelerde şehirler ve küçük kaleler inşa ettirmiş ve “**uyezd**” adı ile bir idare merkezi kurdu muştur. Bunların başlarına “**voyvoda**”⁵ lar getirmiştir. İstila edilen bölgeler Moskova Çarının toprağı kabul edildiğinden, araziler sahiplerinden istenildiğinde alınmış ve Ruslara verilmiştir. Moskova hükümdarının arazisinde oturan yerli halk da “topraktan yararlanma” ya karşılık “yasak: vergi” vermiştir. Yasağın cinsi ve miktarı halkın itaatine göre değişmiştir. Daha sonraları halk, “hükümdar hizmetlerini” yapmaya ve Rus ordusuna askeri kıtalar teşkil etmeye ve Moskova knezleri ile beraber savaşa katılmaya mecbur bırakılmıştır.

SONUÇ

İVAN, kişisel olarak merhametsiz biriydi. Öz oğlunu öldürecek kadar hunhar bir hükümdardı ancak onun bu karanlık kişiliğinin yanı sıra bir de iyi bir devlet adamı olması söz konusuydu. İvan'ın Rus tarihindeki rolü çok önemlidir. Hâkimiyetinin normal döneminde, yani Oprichnina'yı kurmadan önce, gerek idil boyunu zaptetmek ve gerek iç politikada önemli ıslahatlar yapmakla Rusya'nın büyümesine ve kuvvetlenmesine yarayan işler yapmıştır. İvan bu bakımdan Rus 'fatihleri' nin en büyüğüdür. Saltanatının ikinci devrinde ahalinin her tabakasını dehşet içinde yaşatan on binlerce insanın can ve malına kıyan Korkunç İvan, öldükten sonra 'büyük bir çar' 'Fatih' ve 'kahraman' olarak Rus halkının hatırasında yaşamıştır. Kendisi hakkında, bu sıfatlarını belirten destanlar ve şarkılar tertip edilmiştir. Diğer yandan, Korkunç İvan'ın faaliyeti, Rusya'da merkezîyetçi bir devlet sistemi kurmaya matuf olduğu (atfedilmek) şeklinde de izah edilmektedir.

KAYNAKÇA

- 1.БОГОРОДСКАЯ, Олга.Е. (2012) *История России С Древнейших Времен До 1917 Года* Россия: Учеб.-Метод. Пособие Для Иностраных Студентов.
- 2.DE MADARIAGA, Isabel. (2005) *İvan The Terrible First Tsar Of Russia* Russia, Library Of Congress Cataloging-In-Publication Data.
- 3.HOSKING, Geoffrey. (2006) *Russia And The Russians. From Earliest*

⁵ Voyvoda, Slav dillerinde kumandan ya da prens anlamına gelir.

Times To 2001 İstanbul, İletişim Yayınları., Çev. Kezban Acar.

4.KURAT, Akdes Nimet. (2014) *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar* Ankara, 6.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

5.STADEN, Heinrich Von. (2016) *Korkunç İvan Zamanında Rusya İstanbul*, Selenge Yayınları, Çev. Serkan Acar-Gülşah Hasgüçmen.